

НАУКОВА МОВА ДИСЕРТАЦІЙ МЕДИЧНОЇ ГАЛУЗІ

© Герасименко О. І., 2018

Аналіз стану використання наукових термінів наукового стилю дисертаційних праць медичної галузі засвідчив, про необхідність* офіційного рецензування дисертацій та авто-рефератів фахівцями української мови.

Ключові слова: українська мова, медицина, медична термінологія, терміновживання, науковий стиль мови, особливості перекладу.

The author analyzed the state of the scientific terms and scientific language usage in the field of medical dissertations, and concluded on the need to introduce a formal review of dissertations and abstracts of the specialists of the Ukrainian language.

Keywords: Ukrainian language, medicine, medical terminology, terms usage, scientific style of language, translation peculiarities.

Науковий стиль мовлення наукових праць, необхідний для викладання результатів наукової та дослідницької діяльності. Метою наукового стилю є повідомлення, пояснення, тлумачення досягнутих наукових результатів, відкриттів. Характерною його ознакою в лексиці є наявність термінології та використання загальнонавчаних слів тільки в одному з кількох йому притаманних значень [3].

Л. Симоненко й Н. Місник зазначають [6], що «Сучасний етап розвитку термінознавства характеризується тим, що основним напрямком роботи в цій галузі є практичний аспект удосконалення термінології. Останнім часом науковці акцентують увагу на тому, що саме робота з упорядкування термінології є необхідною умовою ефективного розвитку наукових досліджень, розвитку міжнародної співпраці, видання наукової та довідкової літератури, а також підвищення якості підготовки фахівців у вищих навчальних закладах».

Сучасна медична галузь достатньо забезпечена україномовними** підручниками, посібниками, словниками з різних розділів медицини. Доказом достатності наукової термінології є те, що на сьогодні укладено видано значну кількість медичних словників і довідників, зокрема: «Російсько-український словник наукової термінології: Біологія. Хімія. Медицина» (видання Інституту української мови НАНУ), «Орфографічний словник українських медичних термінів» (Л. Петрух, І. Головка, О. Томашевська; Львів), «Словник-довідник термінів судової медицини», (О. Герасименко; Київ), «Англо-український словник медичних термінів» (за редакцією В. Запорожана; Одеса), «Російсько-українсько-латинський словник гігієнічних термінів» (за редакцією Є. Гончарука, Київ), «Російсько-український медичний словник» (О. Мусій, С. Нечай, О. Соколюк, С. Гаврилюк; Київ), «Судово-медичний російсько-український словник-довідник», (О. Герасименко; Київ), «Українсько-російсько-латинський та російсько-українсько-латинський словник з анестезіології, реаніматології, інтенсивної терапії та гіпербаричної оксигенації» (за редакцією Л. Усенко; Київ) та багато інших.

---

* потребу – ред.

** українськомовними – ред.

Із лексикографічної точки зору медична наука є однією з найзабезпеченіших (видано близько 70 словників різних галузей медицини). Аналіз дисертаційних праць медичної галузі свідчить, що основний блок сучасної української наукової медичної термінології вже сформовано. І як не дивно, але головною проблемою на сьогодні є саме застосування цього неоціненного надбання фахівцями-практиками й, зокрема, науковцями медиками. Ми проаналізували понад 40 захищених у спеціалізованих учених радах дисертаційних праць та авторефератів до них (2015–2018 рр.) за спеціальностями патологічна анатомія, судова медицина, патологічна фізіологія, онкологія, ревматологія, травматологія, ортопедія тощо.

Більшість дисертаційних праць мають термінологічні та мовні помилки. Це є у працях, які виконали здобувачі як східного, так і західного регіонів України. Через відносно значний синонімічні ряди дисертанти не вміють вибирати з них нормативні терміни засвідчені в окремих медичних словниках, натомість уживають русизми чи розмовні терміни. Зазвичай уживають російськомовний варіант дієприкметників, сполучників, прийменників, зокрема, невмотивоване вживання прийменника *при*, що порушує синтаксичну норму.

Здобувачі часто російськомовні першоджерела перекладають українською. І значна кількість помилок зумовлена тим, що автори не враховують, що українська мова має власні засоби та стилістику передавання окремих невластивих їй особливостей російської. Наприклад, прямі відповідники активних дієприкметників російської мови із суфіксами **-ущ-**, **-ющ-**, **-ящ-**, **-вш-** в українській мові відсутні, [2; 5]. Тому, перекладаючи треба їх відтворювати іншими засобами української мови: дієсловами – *прыгающий* → *що (який) стрибає, стрибаючий*; віддієслівними прикметниками – *отстающий* → *відсталий, відстаючий*; дієприслівниками – *человек, употребляющий неочищенную воду, может заболеть* → *особа, уживаючи неочищену воду, може ослабнути, вживаюча*; іменником іншого кореня – *выступающий докладчик* → *доповідач, виступаючий*.

Прямі відповідники пасивних дієприкметників російської мови із суфіксами **-ем-** в українській мові можна передавати такими способами: за допомогою описової форми – *называемый* → *що (який) називають; що (який) має назву*; пасивними дієприкметниками недоконаного виду, якщо їх утворюють із суфіксом **-ува-**, **-юва-** – *получаемый* → *одержуваний, сравниваемый* → *порівнюваний*; дієприкметниками з суфіксом **-ан-** – *называемый* → *називаний; обнаруживаемый* → *відкриваний, викриваний*.

Типовими граматичними та стилістичними помилками перекладу з російської, що трапляються у текстах є (російською / ~~неправильно~~ / правильно): *более высокая* / ~~більш висока~~ / *вища*; *наиболее значительное* / ~~найбільш значне~~ / *найзначніше*; *встречаются случаи* / ~~зустрічаються випадки~~ / *трапляються випадки*; *исключение* / ~~виключення~~ / *виняток*; *к ним относятся* / ~~до них відносяться~~ / *до них належать*; *представляет собой* / ~~представляет собою~~ / *є, являє собою*; *цель* / ~~ціль~~ / *мета*; *несколько человек* / ~~декілька чоловік~~ / *декілька осіб*; *по инструкции* / ~~по інструкції~~ / *за інструкцією* тощо.

Під час перекладу українською мовою наукових текстів неправильно добирають українські еквіваленти загальноживаних лексем російської мови, перекладають дослівно усталені словосполучення, а постійне тиражування одних і тих помилок у наукових текстах зумовлює до розхитування мовної норми.

Значною проблемою є комп'ютерний переклад наукових текстів, що зумовлює, окрім наукової термінології, у дисертаціях та авторефератах значну кількість орфографічних і стилістичних помилок, іноді дуже грубих й алогічних.

Однією з найскладніших проблем є синонімія в медичній термінології. Майже всі галузі клінічної медицини переповнені синонімами, зокрема в окремих дисциплінах їх кількість сягає 25–40% від загальної кількості термінів. Те саме поняття має іноді від 3 до 10 і більше синонімів [4]. Роз-

гляньмо лише окремі приклади (науковий термін / синоніми, що є в окремих словниках): *аборт / викидень, схилень, урив, уривище, уривання; абсцес / гнояк, гноянка, гнойовиця, гнійник, нарив, нарва; артерія / б'ючка, б'ючожила, червоно жила; біцепс / двоголовок, двоголовець, двоголовень, двоголівник, двоголовий м'яз; вена / жила, синьожила, оводня; гіпотонія / тискоспад, тискоспадність, тискосниз, тискоснижка, тискосниження, тискосниженість; ерекція / розпукування, розпукнення, набубнявіння, набубнявлення, набухання, напруг, напруження, прутненапруг, прутненапруження, членостояння; запалення / запал, сапальниця; інфаркт / знекровозмертвіння, кровозпрудження, кровозупин; казеозний / сирчастий, сирнистий, сируватий, сироподібний, зсідневий; колапс / спад, спадіння, спадання, тископад, тискоспад, тискоспадіння, занепад.*

Дуже низький рівень наукової мови в окремих дисертаціях зумовлений зокрема й тим, що майже бракує планомірного вноормування й упорядкування окремих мікросистем – усе це і спричиняє серйозні труднощі розвитку медичної термінології та її нинішні недоліки. До них, передовсім, належить стихійне, майже некероване зростання термінологічного фонду та видань орфографічних праць, що призводить до постійного засмічення неповноцінними, а найчастіше непотрібними термінами, а також неточність, розпливчастість, багатозначність окремих термінів, значна кількість синонімів тощо.

Читаючи протоколи «Діагностики та лікування...», що затверджені відповідними наказами МОЗ України, які є нормативними документами, натрапляєш на такі поєднання слів, які термінами назвати неможливо, наприклад: «*голодний» вираз обличчя*, замість правильно відповідно – *виснажене обличчя; відсутність стільця – відсутність випорожнень; біохімічне обстеження крові – біохімічне дослідження крові; стан роговиць – стан рогівки; ушкодження органів подиху – ушкодження органів дихання; при поразці блискавкою – у разі ураження блискавкою; при загальному важкому замерзанні – у разі переохолодження організму; ушкодження підрозділяють – ушкодження поділяють; затримка стулу – затримка випорожнення; гострі захворювання перебігають – гострі захворювання мають перебіг; преджовтушиний період – дожовтяничний період; вогнищева пневмонія – ділянкова пневмонія; артерії мілкового калібру – артерії дрібного калібру* тощо.

Кожна дисертація подана до ДАКу, пройшла апробацію, за якої було щонайменше два рецензенти, зазвичай доктори наук, на захисті було два-три офіційних опоненти теж доктори наук, годі вже й згадувати про спеціалізовану вчену раду, яка дозволила видавання автореферату, а на автореферат одержано позитивні відгуки провідних фахівців. Але стан окремих праць, щодо наукової мови, бажано, щоб був набагато кращим. З огляду на це, науковці мають пам'ятати слова Сократа – «яка людина, така її й мова», або ж слід* вважати «яка мова, такий і фахівець».

Велика відповідальність за порятунок української мови від русифікації й зубожіння покладається на українську еліту, бо, як пише С. Караванський, з її мови «бере приклад молоде покоління, засвоюючи як українську мову псевдоукраїнське койне, вироблене в кабінетах українофобів» [4]. Праця над чистотою, культурою і незаперечною державністю української мови має стати завданням усіх державних установ і кожного патріота України!

Таким чином, одним із основних та невідкладних завдань на сьогодні є підвищення культури терміновживання та наукової мови в дисертаціях та авторефератах медичної галузі, а з цією метою ДАКу України треба запровадити **обов'язкове рецензування дисертацій та авторефератів фахівцями з української мови** з поданням рецензії до спеціалізованої ради із захисту дисертацій.

---

* маємо – ред.

1. Голубець М. А. На захист рідної мови й культури мовлення / М. А. Голубець. – Львів : Манускрипт, 2011. – 56 с. 2. Давиденко-Антонович Б. Як ми говоримо : довідник / Б. Давиденко-Антонович. – К. : Либідь, 1991. – 256 с. 3. Єрмоленко С. Я. Науковий стиль / С. Я. Єрмоленко // Українська мова : енциклопедія. – 2-ге вид., випр. і доповн. – К. : Вид-во «Укр. енциклопедія ім. М. Бажана». – 2004. – С. 403. 4. Караванський С. Практичний словник синонімів української мови / С. Караванський. – К. : Орій, 1993. – 472 с. 5. Кінах Б. М. Формування науково-технічних термінів з (діє)прикметниками / Б. М. Кінах – Львів : Вид-во НУ «Львівська політехніка», 2002. – 36 с. 6. Місник Н. Про «стан здоров'я» мови медицини / Наталія Місник, Людмила Симоненко // Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка». Серія «Проблеми української термінології». – 2002. – № 453. – С. 262–269.

УДК 001.4,006.72.54

Олесь Голуб*, Михайло Корнілов**, Сергій Ісаєв*

*Національний університет «Києво-Могилянська академія»

**Київський національний університет імені Тараса Шевченка

НОВІТНЯ ТЕРМІНОЛОГІЯ ТА НОМЕНКЛАТУРА В ХІМІЇ

(до 100-річчя від дня народження професора А. М. Голуба)

© Голуб О. А., Корнілов М. Ю., Ісаєв С. Д., 2018

У статті викладено найважливіші вимоги до новітньої української хімічної термінології та номенклатури; підкреслено важливість систематизації назв хімічних елементів та назвоутвори хімічних сполук, максимально наближених до вимог міжнародних терміносистем і правил номенклатури, згідно із правилами українського правопису й культури мови.

Ключові слова: українська мова, хімічний елемент, проста речовина, хімічна сполука, хімічна термінологія і номенклатура.

The most important requirements for the modern Ukrainian chemical terminology and nomenclature are discussed; it is emphasized the importance of systematizing of chemical element names and name formation of chemical compounds in close dependence of the requirements of international terminology and nomenclature, in accordance with the rules of Ukrainian orthography and language culture.

Keywords: Ukrainian language, chemical element, elemental substance, chemical substance, chemical terminology and nomenclature.

*«...вивчення хімії може бути успішним лише тоді,
коли її мова стане дуже простою і зрозумілою»*

А. М. Голуб

Від часу постановня Незалежності в українській хімічній термінології та номенклатурі відбувся помітний поступ щодо впровадження сучасних термінологічних і номенклатурних стандартів, а надто в освітній царині й, зокрема, у хімічній освіті. І це зрозуміло, оскільки сучасна термінологія, а номенклатура зокрема, намагається якомога чіткіше пов'язувати причиново-наслідкові зв'язки і зменшує обсяг матеріалу для запам'ятовування. А це, своєю чергою, полегшує засвоєння матеріалу,